

MUMI
PRESS

DOKORÁN

Stanislav Balík, Vít Hloušek,
Jan Holzer, Lubomír Kopeček,
Pavel Pšeja, Andrew Roberts

OD PALACKÉHO K BABIŠOVI

Česká politika 19. až 21. století

Kapitola 8

Od nepolitické politiky k antipolitice: proměny českého stranického systému

Pavel Pšeja

Když se v listopadu a prosinci roku 1989 náhle a pro drtivou většinu obyvatel Československa i vnějších pozorovatelů neočekávaně zhroutil komunistický režim, znamenalo to i do značné míry diskontinuitní moment v povaze a logice stranicko-politického života československé (respektive, pro náš případ podstatněji, české) společnosti, o fungování systému politických stran ani nemluvě.¹ Na rozdíl od sousedních zemí, tj. primárně Polska a Maďarska, kde byla změna režimu vyústěním dlouhodobých procesů spojených s rozvojem výrazné a stále více institucionalizované opozice, jejichž součástí bylo i postupné vytváření nových politických stran nabízejících alternativu vůči dominantní státostraně, Československo takovou paralelní strukturu v zásadě postrádalo.² V okamžiku pádu komunistického režimu tak v zemi neexistovaly jasně vymezené politické síly,³ které by již měly zřetelné ideové zaměření, v základních rysech nastíněné vzájemné vztahy a alespoň do jisté míry zformulovanou programovou agendu. Nelze samozřejmě říci, že by mezi politickým stranictvím před listopadem 1989 a po něm neexistovala vůbec žádná vazba, je však nicméně pozoruhodné, že toto propojení fakticky spočívá jen v existenci několika málo politických stran. Jakýkoli

¹ Pro pochopení, jak český stranický systém funguje, by samozřejmě bylo zapotřebí rozebrat, jak se vyvíjel coby systém, i pokud jde o jeho jednotlivé strany, jaké jsou jeho cleavages či jak se dlouhodobě vyvíjely vzorce voličské podpory. Tak rozsáhlá analýza ovšem jde nad rámec tohoto textu. Pro podrobnější rozbory některých těchto aspektů viz například Hloušek, Kopeček 2008, Linek 2014, nebo Pšeja 2005.

² Z rozsáhlé literatury zabývající se různými aspekty této problematiky lze jako dobrý příklad uvést například Linz, Stepan 1996.

³ A to včetně občanských skupin typu Charty 77 či Výboru na ochranu nespravedlivě stíhaných, jejichž agenda byla konstruována jinak, než je typické pro čistě politické aktivity.

výrazný prvek systémové podoby nejen že chybí, ale navíc postkomunistický stranický systém České republiky vykazuje znaky, které jej od jeho předchůdců výrazně odlišují nejen z hlediska mechanismu jeho fungování, ale i principů, na nichž je založen.⁴ Skutečnost, že se stranický systém jako takový, ale i postoje veřejnosti k fenoménu stranictví začaly s pádem komunismu formovat v prostředí, kde po dvacet let absentovala hlubší zkušenost s politickou participací a občanským aktivismem, měla za následek značné rozdíly v hodnocení toho, jak vlastně má politická reprezentace fungovat a zda jsou politické strany v mechanismu zprostředkování politické vůle občanů adekvátním nástrojem. Tento v podstatě normativní střet pak byl dále zkomplikován nutností etablovat demokratický stranický systém se všemi jeho atributy v relativně velmi krátkém čase a v prostředí, kde byl samotný pojem politického stranictví vnímán v kontextu specifické české historické zkušenosti. To se samozřejmě projevilo i na formování stranického systému a následném procesu jeho konsolidace, a zároveň také na utváření vztahu veřejnosti k politickým stranám a obecně k otázce politického stranictví. Tato kapitola se proto zaměřuje na vystižení hlavních trendů vzájemného ovlivňování těchto dvou oblastí v době po listopadu 1989, přičemž se snaží ukázat, jak se v čase proměňovaly a jaké faktory přispěly v jednotlivých fázích vývoje českého stranického systému k jeho současné podobě zejména s ohledem na to, jak veřejnost vnímá fungování politických stran a jejich roli ve společnosti.

UTVÁŘENÍ STRANICKÉHO SYSTÉMU A STŘET O POVAHU POLITICKÉHO STRANICTVÍ

Demokratický český stranický systém se začal utvářet již v počátcích procesu režimních změn – první politické strany se etabloují už na sklonku roku 1989, přičemž k vytvoření formálního rámce fungování stranického systému dochází v lednu 1990 přijetím zákona o politických stranách, jenž fakticky umožnil legální fungování stranického systému založeného na existenci mnoha stran.

---

⁴ Pro otázku diskontinuity srov. např. Fiala, Strmiska 2001.

Hlavním aktérem a iniciátorem veškerých změn bylo Občanské fórum (OF), které zejména v prvních týdnech a měsících po pádu komunistického režimu reprezentovalo většinu veřejnosti.⁵

Nejednoznačné postoje k fenoménu politického stranictví ve svých důsledcích vedly k rozštěpení veřejnosti na dvě části. První z nich považovala budování standardního stranického systému a politických stran za nezbytnou a logickou součást funkčního demokratického mechanismu, která byla české veřejnosti nedemokratickým režimem odpírána a která v nových podmínkách skýtá možnost jasné profilace různorodých společenských zájmů, jejichž nejlepším mediátorem jsou klasické politické strany profilující se na tradiční ose pravice–levice.

Druhá část veřejnosti oproti tomu vnímala fenomén politického stranictví primárně normativní optikou vycházející ze zkušenosti s nedemokratickým režimem, přičemž jejím nejvýraznějším rysem byl obecný odpor ke stranictví coby zdiskreditovanému nástroji politické participace. Samotný termín „strana“ byl v éře komunistického režimu vnímán v podstatě jako synonymum pro Komunistickou stranu Československa, což ho zatížilo výrazně zápornými konotacemi. Politické stranictví bylo tudíž chápáno jako prostředek prosazování úzce vymezených zájmů specifické „elity“, které nijak neodpovídají potřebám běžného občana – symptomatickým projevem tohoto postoje bylo motto OF „Strany jsou pro straníky, OF je pro všechny“. Je nicméně důležité zdůraznit, že negativní vnímání politického stranictví má v českém prostředí hlubší kořeny⁶ a že éra jedné strany tento trend spíše „jen“ výrazně prohloubila. Specifickým projevem těchto postojů pak je koncept „nepolitické politiky“, který se stal jedním z klíčových fenoménů nejen při utváření demokratického stranického systému v České republice, ale který se v posledních

---

⁵ Pro další vývoj je ovšem symptomatické, že OF fungovalo pouze v rámci České republiky, zatímco na Slovensku byla jeho protějškem Verejnost proti násilí (VPN). Blíže viz kapitolu 5.

⁶ Spočívající například v kartelovém přístupu k dělbě politické moci, který meziválečnému Československu vynesl přívlastko *partokracie* – pro podrobnější charakteristiku role a chování politických stran v této době viz kapitolu 2, z jiných textů např. Balík et al. (2003: 68–71) či Harna 2004.

pěťadvaceti letech opakovaně materializuje v podobě různých politických iniciativ, jež se vůči tradičnímu politickému stranictví vymezují. Unikátní rozměr však tomuto konceptu dodává jeho silná provázanost se specifickým viděním morálky a etiky, jež jsou explicitně chápány jako protiklad politiky a ideologie.⁷ Výrazně je legitimizován také často zdůrazňovaným spojením s osobou lídra českého disentu a pozdějšího prezidenta Václava Havla, třebaže jeho postoj k problému stran a stranictví nebyl tak jednoznačný, jak bývá často interpretován.⁸ V každém případě lze přesvědčení o významné roli *nestranictví* (*non-partisanship*), respektive - přijmeme-li interpretaci „nepolitické politiky“ coby postoje, který není omezen mantinely stranických zájmů, a který tudíž stojí na žebříčku reprezentace zájmů občanů výše než strany - *nadstranictví* (*trans-partisanship*), považovat za jeden z faktorů dlouhodobě formujících (alespoň implicitně) postoje některých českých politických elit a části veřejnosti.

Tento normativní střet, jehož kořeny se začaly formovat před volbami 1990, nicméně byl provázán⁹ s dlouhou řadou konkrétních změn, které se zásadně podílely na utváření nového stranického systému a na distribuci voličské podpory. Prakticky všichni aktéři, kteří se v tomto procesu profilovali, měli nesnadnou pozici - ve velmi omezeném časovém rámci a fakticky od nuly museli nejenom formovat sami sebe, vytvářet vnitrostranické struktury a rozhodovací mechanismy, ale také definovat svůj elektorát a ve spojení s tím se vymezit programově. Překotný vývoj mezi listopadem 1989 a červnem 1990 tudíž logicky vyústil ve vznik

---

⁷ V českém prostředí existuje dlouhodobý a rozsáhlý diskurs o „jiné“, nepolitické či antipolitické politice. Z řady textů viz např. Bělohradský 2000, Havelka 1998, Loewenstein 1995 či Otáhal 1998. Je přitom do jisté míry paradoxní, že termín „antipolitická politika“ je v tomto kontextu prezentován někdy synonymně k nepolitické politice, jindy jako její alternativa, přičemž ale samotným Václavem Havlem, který je často zmiňován zejména kvůli svému vlivu na vztah ke stranictví po listopadu 1989, byl užíván jen velmi okrajově. Jiný úhel pohledu pak nabízí Jan Holzer, jenž identifikuje specifické „tradice české politiky“ - viz rovněž kapitola 2 či Holzer 2006: 272.

⁸ Viz například rozhovor Martina Fendrycha a Tomáše Němečka s Václavem Havlem (Fendrych, Němeček 1998).

⁹ Pro detailní rozbor viz například Suk 2003.

různých politických proudů, z nichž některé se do jisté míry snažily navazovat na prvorepublikové tradice.¹⁰

Občanské fórum nejen že bylo v tomto období dominantní politickou silou, ale bylo také silou velmi specifickou. Na stranu jednu se v něm seskupila pestrá směsice aktérů, kteří si kladli za cíl realizovat politickou a ekonomickou transformaci,¹¹ na stranu druhou nicméně v podstatě nikdy nebylo a z pohledu značné části svých vůdčích členů ani nechtělo být klasickou politickou stranou s hierarchicky organizovanou strukturou a exkluzivním členstvím. To nicméně nebránilo prudkému rozvoji klasických politických stran, které však až do rozpadu Občanského fóra v únoru 1991 většinou působily mimo rámec OF.

Mezi tyto strany patřily zejména tradiční subjekty, jež v různé formě navazovaly na svou předlistopadovou (a vlastně i prvorepublikovou a starší) existenci – jedná se primárně o Komunistickou stranu Československa (KSČ),¹² Československou stranu socialistickou (ČSS), Československou stranu lidovou (ČSL)¹³ a Československou sociální demokracii (ČSSD).¹⁴ Osudy a vývoj těchto stran však byly dramaticky odlišné. Zatímco komunistická strana, ačkoli na rozdíl od drtivé většiny postkomunistických zemí v regionu neprošla rozsáhlou transformací, si kontinuálně udržovala relevantní pozici, ČSS v parlamentních volbách 1990 selhala a relevantním aktérem stranicko-politického systému se již nikdy nestala. Podobně jako komunisté uspěla v polistopadovém období také strana lidová, avšak na rozdíl od nich byl její

---

¹⁰ Tyto tendence však vzhledem k výrazné proměně sociální stratifikace české společnosti neměly příliš velkou šanci na úspěch. Například pro rozbor snahy navazovat na strany zastupující zájmy venkova, velmi úspěšné v době meziválečného Československa, viz Mareš a Pšeja 2008.

¹¹ Součástí Občanského fóra bylo celkem čtrnáct dalších politických stran a hnutí ideově profilovaných od konzervativců až po reformní socialisty. Levicové proudy v jeho rámci byly nicméně marginální. Viz například Pšeja 2005: 47.

¹² Již v březnu 1990 ale jako republiková organizace federálně uspořádané KSČ vzniká Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM), která od podzimu 1990 prováděla samostatnou politiku a KSČ tak fakticky nahradila.

¹³ Dnešní název, tedy Křesťanská a demokratická unie-Československá strana lidová (KDU-ČSL), strana nese od března 1992.

¹⁴ Od února 1993 působící pod názvem Česká strana sociálně demokratická.

úspěch dán schopností projít rozsáhlou vnitřní proměnou spojenou s odštěpením se od spojení s komunisty v době před listopadem 1989 a etablováním se jako moderní křesťansko-demokratická strana. Poněkud jinou cestou se ubíral vývoj sociální demokracie - stejně jako ČSS sice neuspěla ve volbách 1990, nicméně na rozdíl od ní dokázala své postavení postupně posilovat a proniknout nejen mezi parlamentní strany, ale stát se i jednou ze dvou dlouhodobě nejdůležitějších stran.

Zatímco tyto tradiční strany se bez výjimky opíraly o jasně danou ideovou profilaci, poslední ze subjektů, které se krátce po změně režimu zařadily mezi relevantní aktéry českého stranického systému, se formoval na bázi nacionální. Paradoxně se však nejednalo o nacionalismus český, nýbrž moravský.¹⁵ Vznik Hnutí za samosprávnou demokracii-Společnost pro Moravu a Slezsko (HSD-SMS) v dubnu 1990, tedy pouhé dva měsíce před volbami, byl do jisté míry překvapivý sám o sobě, ještě překvapivější ale byla podpora, které se mu prakticky vzápětí dostalo. Specifikum moravského nacionalismu a jeho politických projevů vyniká hlavně ve srovnání s absencí jakékoli relevantní strany, a to v celém období po roce 1989, která by prosazovala etnicky definovaný český nacionalismus.¹⁶

Pro počátky vývoje českého polistopadového stranictví a stranického systému nicméně byl naprosto zásadní ještě jeden faktor, a tím byla „národní“ podoba českého stranického systému: politické strany v Československu se totiž dominantně neetablovaly jako strany federální, tj. až na výjimky neusilovaly o vytvoření své organizace a získání elektorátu v celém Československu, nýbrž formovaly se separátně v České, respektive Slovenské republice (viz například Fiala 2001 nebo Pšejka 2005: 33). Tento vývoj nevyhnutelně vyústil ve vznik dvou v podstatě nespojitých stranic-

¹⁵ Je ovšem třeba říci, že měl povýtce autonomistický charakter a že prakticky nikdy nevyjadřoval secesionistické postoje. Pro detaily viz například Pernes 1996 nebo Springerová 2010.

¹⁶ Určité projevy nacionalismu sice bylo možno zaznamenat u krajně pravicových republikánů (viz dále SPR-RSČ), ty však nebyly ve stranické agendě dominantní - mnohem výrazněji zde převažovaly rysy jako populismus, antikomunismus nebo xenofobie.

kých systémů, jejichž vzájemné interakce nebyly příliš rozvinuté. Pokusy o vytvoření funkčních federálních stran, jako tomu bylo například u sociální demokracie nebo později (zejména v první polovině roku 1992) u Občanské demokratické strany (ODS), se potkaly s nezdarem a jejich význam zůstal zcela marginální.

NA CESTĚ K DOMINANCI TRADIČNÍHO STRANICTVÍ: 1990-1998

Jestliže byl první půlrok formování demokratického českého stranického systému charakterizován zejména diskusí o smyslu politického stranictví a s ní paralelně probíhající ideovou i institucionální profilací standardních politických stran a jejich „bojem“ o relevantní postavení, výsledky prvních parlamentních voleb (tabulka 8.1) daly těmto trendům jasnější směr. Klíčovým faktorem, který po těchto volbách hrál zásadní roli jak při formování stranického systému konkrétně, tak i v obecnějších rysech při utváření postojů veřejnosti ke stranické politice, se stal rychlý rozpad OF a postupné vymezování hlavních aktérů stranického systému a jejich vzájemných vztahů. Jak konstatují Fiala s Hlouškem, „[p]řesvědčivé (...) vítězství OF bylo jasným signálem, že fakticky skončila éra dominance iniciační konfliktní linie transformace - sporu mezi komunistickou stranou a reformními silami. (...) Pro dotvoření struktury relevantních konfliktních linií bylo klíčové období let 1991-1992, během něhož došlo k jednoznačnému posilování významu socioekonomické konfliktní linie transformace (...). Význam ostatních (...) konfliktních linií postupně upadal“ (Fiala, Hloušek 2003).

V českém stranickém systému velmi rychle dochází k přeskupení sil, které vyúsťuje ve vznik standardní osy pravice-levice, přičemž právě dezintegrační procesy uvnitř Občanského fóra tento proces primárně nastartovaly. Již v průběhu léta 1990 se v OF začaly rýsovat dva proudy: první prosazující původní vizi OF coby nadstranického subjektu, který by měl eliminovat roli tradičních politických stran a umožnit, aby se dominantním principem utvářejícím českou politiku stalo působení občanské společnosti, druhý naopak obhajující nezastupitelnou roli stran a navrhuující, aby se OF samo postupně v běžnou politickou stranu transfor-

movalo. Tento spor gradoval v průběhu podzimu 1990, kdy bylo stále zřetelnější, že se „nepolitická“ vize OF a politiky obecně dostává do marginální pozice. Na přelomu let 1990 a 1991 pak již bylo jasné, že OF v dosavadní podobě není schopno přežít: vzhledem k neslučitelnosti normativních i praktických politických představ obou proudů se OF nakonec v únoru 1991 rozpadá, čímž umožňuje přirozenou polarizaci stranického spektra a vznik standardních politických stran.¹⁷

Jako hlavní nástupnické subjekty OF se etablovaly jednak Občanská demokratická strana (ODS)¹⁸ a v menší míře Občanská demokratická aliance (ODA), které obě reprezentovaly ty síly v OF, jež preferovaly tradiční strany, jednak Občanské hnutí (OH), kam přešla velká část elit Občanského fóra a které do jisté míry navazovalo na princip „nepolitické politiky“, třebaže v něm bylo možné identifikovat jistý příklon k levicově-liberální ideové profilaci. Zánik OF nicméně ještě neznamenal jasné vítězství kterékoli z koncepcí politiky, jež mezi sebou soupeřily: prakticky až do druhých parlamentních voleb v roce 1992 nebylo zřetelné, která z nich nakonec získá u voličů větší podporu, třebaže podle průzkumů veřejného mínění byla přitažlivost ODS pro voliče větší než u OH.¹⁹

Výsledky těchto voleb (tabulka 8.2) udaly formování politického stranictví v České republice zřejmý směr, který lze vnímat jako vítězství konceptu tradičního stranictví nad snahami definovat novou, nestranickou – nebo ještě lépe nadstranickou – cestu k mediaci politické vůle občanů. Volební období let 1992–1996 bylo charakteristické obecně přijímanou vizí transformačního úspěchu a České republiky jako „premianta“ postkomunistické

¹⁷ Pro detailní rozbor důvodů a mechanismu rozpadu Občanského fóra viz zejména Pšeja 2005, Pšeja 2004a, Kopeček 2010b nebo Honajzer 1996.

¹⁸ V čele s Václavem Klausem, pozdějším dlouholetým předsedou vlády a prezidentem ČR, který se stal symbolickou postavou české transformace devadesátých let, a to i s jejími negativy. Pro detailní rozbor Klausovy role v OF viz zejména Kopeček 2010a nebo Pšeja 2004b.

¹⁹ Opticky sice byla převaha ODS výrazná (podporu jí vyjadřovalo cca 20 % voličů, zatímco OH oscillovala kolem pěti procent), nicméně nebylo možno vyloučit, že OH bude nakonec těžit z podpory Václava Havla.

transformace ve střední Evropě - a právě klasické strany byly v tomto období vnímány jako hlavní aktér tohoto vývoje.²⁰ Pro další vývoj českého stranického systému i postojů ke stranictví byly nicméně klíčové formativní procesy, které se v tomto období v systému odehrávaly ve všech jeho částech. Zaprvé se potvrdila konsolidace pravicových stran, které se jasně vyprofilovaly již se zánikem OF - právě pravá část českého stranického spektra byla sférou, v níž se po volbách 1992 odehrálo nejméně změn. Jedinou výjimkou bylo etablování Sdružení pro republiku-Republikánské strany Československa (SPR-RSČ), populistické krajně pravicové strany charakteristické místy xenofobní rétorikou, vymezováním se vůči establishmentu a důrazem „na ‚tvrdý‘ přístup v oblasti vnitřní bezpečnosti, etnizaci sociálních a kriminálních problémů (...) a odpor vůči (...) některým postmoderním hodnotám“ (Mareš 2005: 1596). Z dlouhodobého hlediska ale SPR-RSČ představovala projekt, který sice byl schopen oslovit jistou část veřejnosti, nicméně nedokázal se prosadit jako standardní součást české politiky a po parlamentních volbách 1998 z ní zcela vymizel.²¹

Druhým formativním procesem bylo soupeření mezi KSČM a ČSSD o dominantní pozici v levé části stranického spektra. Čeští komunisté v letech 1990-1993 zažili několik pokusů stranu reformovat, nicméně ty bez výjimky skončily tím, že proreformní členové z KSČM odešli. KSČM si tudíž do značné míry uchovala tradiční ideovou orientaci, za což ovšem zaplatila prakticky nulovým koaličním potenciálem. Naopak ČSSD v těchto letech procházela obdobím hledání vlastní identity, které počátkem roku 1993 skončilo zvolením Miloše Zemana předsedou strany a nastolením kurzu důsledné opozice vůči vládě.²² Zatímco ve vol-

---

²⁰ Jak ve své knize *Éra nevinnosti* konstatuje Lubomír Kopeček, velká část veřejnosti v tomto období vnímala politiku jako pozitivní činnost a „klíčový nástroj k proměně země“, a představovala tudíž „poměrně respektovanou a uznávanou oblast lidské činnosti“ (Kopeček 2010a: 6).

²¹ SPR-RSČ na dlouhou dobu byla jedinou krajně pravicovou stranou, které se v České republice po roce 1989 podařilo získat parlamentní zastoupení. Pro podrobnější rozbor fungování SPR-RSČ viz již zmíněný text Mareše, pro obecnější analýzu malé atraktivity krajní pravice v ČR viz Mareš 2011.

²² Pro analýzu souvztažností vývoje obou stran viz zejména Kopeček a Pšejša 2008.

bách 1990 a 1992 KSČM získala výrazně větší voličskou podporu než ČSSD,²³ od roku 1993 se vzorce voličské podpory začaly obracet a sociální demokracie se postupně etablovala jako vůdčí síla levice a rovnocenný soupeř ODS. Oproti tomu pozice KSČM zůstala prakticky konstantní, a to jak z hlediska voličské podpory, tak i pokud jde o její charakter do značné míry ostrakizovaného aktéra stranického systému.²⁴

Třetí proces, který významně přispěl k podobě stranické politiky, lze označit jako vyprázdnění středu. Po volbách 1992 se v českém parlamentu objevila řada stran, které se snažily profilovat jako ideová alternativa pravici i levíci, nicméně prakticky všechny tyto pokusy skončily fiaskem – zřetelně se ukázalo, že česká společnost poloviny devadesátých let výrazně preferovala jasně vyhraněnou ideovou orientaci. Dominantním rysem přístupu české veřejnosti ke stranické politice a stranictví se stal důraz na jejich standardní charakter. Nepolitická politika, jakékoli známky extremismu (s částečnou výjimkou v podobě komunistů) či nacionalismus²⁵ nebyly veřejností příliš akceptovány. Volby v roce 1996 (tabulka 8.3) tak v tomto smyslu znamenaly nejen výraznou konsolidaci stranického systému spojenou s omezením počtu relevantních stran, ale zejména zdánlivý konec debat o tom, zda jsou tradiční politické strany nejvhodnějším nástrojem zprostředkování politické vůle občanů, či nikoli.

Nicméně již vzápětí po volbách 1996 začala důvěra veřejnosti v politické strany erodovat. Série skandálů souvisejících primárně s neprůhledným financováním politických stran a řadou personálních problémů (zejména v ODS a ODA),²⁶ jejichž úči-

²³ Zisk KSČM byl 13,5, resp. 14 % hlasů, zatímco u ČSSD to bylo pouze 4,1, resp. 6,5 %.

²⁴ Pro detailní rozbory vývoje a fungování KSČM viz řadu knižních i časopiseckých publikcí, např. Fiala, Holzer, Mareš, Pšejka 1999, Hanley 2001, Kunštát 2013b, Grzymala, Busse 2002 nebo Pšejka 2008.

²⁵ Signifikantní byl v tomto smyslu například rychlý propad podpory pro politiku moravského nacionalismu, která již od sklonku jara 1991 přestávala být konkurenceschopná.

²⁶ Pro podrobný rozbor těchto kauz a jejich dopadu na obě strany viz Pšejka 2004b a 2005.

nek byl navíc zesílen ekonomickými potížemi, s nimiž se Česká republika musela potýkat v první polovině roku 1997 a které roz-
bily vizi bezproblémové transformace,²⁷ a rostoucí vnitrostran-
nické konflikty v obou zmíněných subjektech vyústily v doposud
bezprecedentní politickou krizi se třemi závažnými důsledky: ko-
nec Občanské demokratické aliance jako relevantní strany, roz-
štěpení ODS a vznik Unie svobody (US) usilující o „morálnější“
podobu pravice, a především rozklad pravicové vládní koalice ve-
doucí k vytvoření „polopolitické“ vlády a předčasným parlament-
ním volbám v roce 1998. Jejich výsledky (tabulka 8.4) však pa-
radoxně žádný otřes v podpoře politického stranictví ze strany
veřejnosti nezpůsobily, ba naopak ve velké míře potvrdily vzorce
volebního chování pozorovatelné již ve volbách 1996. Události
roku 1997 a prvních měsíců 1998 nicméně naznačily, že dosa-
vadní většinové přesvědčení veřejnosti o úspěšnosti politické
a společenské transformace dostává trhliny, a to navzdory nepří-
liš přesvědčivému volebnímu výsledku Unie svobody a její snahy
profilovat se kritickou reflexí české politiky devadesátých let (viz
Fiala, Mareš 2005: 1563–1578).

VZLETY A PÁDY STRANICKÉ POLITIKY: 1998-2010

Ačkoli poslední měsíce před parlamentními volbami 1998 byly
turbulentní, z hlediska nejen následujícího volebního období,
nýbrž fakticky celé první dekády dvacátého prvního století se po-
vaha českého stranického systému i postojů veřejnosti vůči němu
a jeho aktérům vyvíjely dosti ambivalentně. Na stranu jednu
se celé toto období vyznačovalo vysokou mírou stability volič-
ské podpory etablovaných politických stran, kde sice docházelo
k dílčím výkyvům, nicméně ty neměly zásadní dopad na relativní
váhu jednotlivých stran a především na celkovou logiku fungo-
vání stranického systému. Na stranu druhou však bylo možné již
od roku 1999 pozorovat sílící antistranické tendence české veřej-
nosti (Linek 2003), které však prozatím nevyústily ve výrazné zpo-

---

²⁷ Detailní popis tohoto období nabízí např. Kopeček 2010a: 266–275.